

بررسی عوامل مؤثر بر مصرف مواد مخدر در شهر پارس آباد مغان

ولی شیرپور^۱، بهنام پناهی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۷/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۹/۰۱

صفحه: ۱۶۳-۱۴۹

چکیده

به طور کلی اعتیاد از جمله آسیب‌های اجتماعی است که تمامی ابعاد زندگی یک فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اعتیاد به عنوان یک معضل اجتماعی در تبدیل سازندگی‌ها به سوزندگی‌ها و توانایی‌ها به ناتوانی‌ها، لزوم توجه مسئولان و برنامه‌ریزان را برای مدیریت این بحران ملی و بین‌المللی می‌طلبد. اعتیاد در ایران به عنوان چهارمین عامل مرگ‌ومیر لزوم توجه مسئولان مملکتی را می‌خواهد، پس باید با این معضل با حساسیت و روش‌های علمی برخورد کرد تا ابعاد گوناگون و علل و عوامل آن به دقت و به روشنی شناخته شود. در همین راستا این پژوهش به بررسی عوامل مؤثر بر مصرف اعتیاد در شهر پارس آباد پرداخته است. برای این منظور تعداد ۲۶۵ نفر به عنوان نمونه از کل جامعه آماری به وسیله فرمول عمومی کوکران انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفت. داده‌ها و اطلاعات از طریق پرسشنامه ۲۴ سؤالی و به صورت میدانی جمع‌آوری گردید. روایی پرسشنامه از طریق نظرات چند داور تأیید گردید و پایایی پرسشنامه در اجرای مقدماتی بر روی ۳۵ نفر با استفاده از روش آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۵ به دست آمد. در مجموع نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که عوامل خانوادگی، اجتماعی، فردی، اقتصادی، در گرایش افراد به مصرف مواد مخدر مؤثر است.

کلید واژه‌ها: اعتیاد، معتاد، مواد مخدر، آسیب‌های اجتماعی.

۱. نویسنده مسئول: مربی گروه حقوق دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

ایمیل: shirpourvali@yahoo.com؛ تلفن: ۰۹۱۴۳۵۳۳۶۲۵

۲. کارشناس ارشد پژوهش اجتماعی، مدرس دانشگاه پیام‌نور پارس آباد.

مقدمه:

پدیده شوم و خانمان برانداز اعتیاد، آن‌چنان فراگیر شده است که نظر همه متخصصان علوم مختلف از جمله جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، پزشکی، حقوق و ... را برای شناسایی علل و یافتن راهکارهایی برای پیشگیری، مبارزه و درمان با این پدیده به خود جلب کرده است. به همین منظور سال‌هاست که متخصصان مختلف وقت، بودجه و توان بسیار زیادی را مصروف پژوهش، تحقیقات، ابتکارات و نوآوری در خصوص موضوع اعتیاد و مسائل وابسته به آن نموده‌اند.

امروزه مسئله مواد مخدر به یکی از مشکلات عمده و غالب جوامع انسانی تبدیل شده است. سالانه حجم عظیمی از منابع انسانی و مالی کشورهای جهان صرف مبارزه با عوامل ترویج و گسترش این گونه مواد می‌شود. پیشرفت فناوری تولید و استحصال و انتقال و جابجایی مواد مخدر در گوشه و کنار جهان، هزینه‌های مبارزه با آن را بالا برده است. تجارت مواد مخدر به محور اقتصاد جنایی جهان تبدیل شده است. سودهای بادآورده و سرشار که از این راه نصیب تبهکاران می‌شود آنان را به دادوستد این کالاهای شوم ترغیب و وسوسه می‌کند. طبعاً کار این تبهکاران در این حد متوقف نمی‌ماند بلکه آنان با کسب ثروت‌های نجومی از این راه، قدرت‌های سیاسی را به شدت تهدید می‌کنند و با همین قدرت تهدیدگری، دولت را به تسلیم و یا سکوت در برابر خود وا می‌دارند. در کشور ما سال‌هاست که خطر پدیده شوم اعتیاد و قاچاق مواد مخدر زنگ‌های خطر را به صدا درآورده است (اطاری، ۱۳۸۳: ۴۸).

در حال حاضر مبارزه با تولید و قاچاق به‌رغم وجود قوانین لازم و حتی تشدید مجازات در این امر از پیچیدگی بسیاری برخوردار است. یکی از عوامل عمده این پیچیدگی هم‌مرز بودن کشورمان با کشور افغانستان است. به‌عنوان نمونه، این کشور در سال ۲۰۰۴ بیش از ۴۶۳۰ تن و در سال ۲۰۰۵ نزدیک به ۴۵۱۰ تن تریاک تولید کرده است. همچنین این کشور ۸۷ درصد تریاک جهان را تولید می‌کند و سالانه بیش از ۴/۵ میلیارد دلار از تولید تریاک

سود حاصل می‌نماید. به هر ترتیب، حمل و اعتیاد مواد مخدر یک آسیب اجتماعی جدی است و از سوی دیگر زمینه بسیاری از جرائم نیز است. برای مبارزه با مواد مخدر و قاچاق مواد روان‌گردان نیاز به شناخت علمی این پدیده است. آشنایی علمی با مواد مخدر و تأثیر آن‌ها بر جسم انسان‌ها کمک مؤثری است برای آگاهی همه افراد به‌ویژه دانشجویان که در آینده نزدیک بخشی از آن‌ها می‌باید وظیفه این مبارزه را به عهده گیرند و در پیشگیری و مقابله با این پدیده همت گمارند (سازمان بهداشت جهانی: ۱۳۸۱). اعتیاد به مواد مخدر نتیجه مصرف مکرر و مداوم ماده یا مواد تخدیرکننده و روان‌گردان تا حد گرفتاری شدید به آن است و فرد معتاد احساس می‌کند که نمی‌تواند یا نمی‌خواهد استفاده از این مواد را ترک و یا میزان آن را کم کند و در صورت ترک آن معمولاً دچار مسمومیت می‌شود. در اثر استفاده از مواد مخدر، زندگی فرد معتاد به وضعی درمی‌آید که در هیچ‌گونه فعالیت دیگر را بر نمی‌تابد. از مهم‌ترین ابعاد اعتیاد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: الف) تأثیرات ویرانگر بر جامعه و به هدر رفتن و نابود کردن بسیاری از نیروهای و منابع مادی و معنوی جامعه و به‌ویژه تزلزل یافتن مقدس‌ترین نهاد اجتماعی یعنی خانواده، ب) رغبت جبری به استفاده از این مواد در حدی که گاه معتاد را به تلاش برای دستیابی به مواد به هر وسیله ممکن مجبور می‌کند. در چنین شرایطی هیچ ارزش و هنجار اخلاقی‌ای مانع فرد معتاد در ارتکاب زشت‌ترین اعمال نمی‌شود، ج) تمایل به ازدیاد مصرف مواد مورد استفاده و ... (ابادینسکی، ۱۳۸۴: ۵۳).

هم‌اکنون در اکثر کشورهای جهان، پلیس هزینه‌های مالی و انسانی زیادی را صرف مبارزه با این پدیده می‌کند از جمله در ایران به‌طور میانگین هر ساله تعداد ۱۲۰ نفر از بهترین فرزندان این آب‌و‌خاک در راه مبارزه با پدیده اعتیاد جان خود را فدا کرده و به شهادت رسیده است و صدها میلیون تومان نیز هزینه این مبارزه می‌شود. امروزه متأسفانه گرایش جوانان به کشیدن مواد مخدر شیوع و گسترش فراوان یافته است و تأسف‌بارتر اینکه سن مصرف دخانیات در بین نوجوانان به سن ۱۵ و ۱۶ سالگی و حتی پایین رسیده است و این

حقیقتی است که در جامعه وجود دارد و نباید به این مسئله با چشمان بسته بنگریم بلکه باید با این موضع با حساسیت به عنوان دغدغه‌ای بزرگ برخورد کنیم (پره وو^۱، ۱۳۸۲: ۴۸). حدود ۲۲۰ میلیون نفر در جهان درگیر سوء مصرف انواع مواد مخدر، محرک و توهم‌زا هستند، در هر سال ۲۳۵ میلیارد تومان هزینه مصرف مواد و ۵۰ میلیون دلار برای انسداد مرزها و مبارزه با قاچاق در کشور ما مصرف می‌شود. هرماه تقریباً یک‌صد نفر در اثر استعمال مواد مخدر می‌میرند و ۳۴٪ طلاق‌ها به علت اعتیاد است. آمارهای یادشده بسیار تکان‌دهنده است و همه آگاهان و دلسوزان را به چاره‌اندیشی فرامی‌خواند. مبارزه با پدیده شوم اعتیاد و قاچاق مواد مخدر جز با بسیج همه ظرفیت‌ها و توانایی‌های مادی و معنوی امکان‌پذیر نیست. تنها با احساس مسئولیت همگانی می‌توان بخشی از نابسامانی‌های ناشی از این پدیده را کاست (مرادی، ۱۳۸۱: ۲). از این رو سؤال اساسی و آغازین ما در این تحقیق این است که عوامل موثر بر مصرف مواد مخدر در شهر پارس‌آباد مغان از نظر شهروندان کدام عوامل می‌باشند؟

مبانی نظری پژوهش

سوء مصرف مواد

در حال حاضر سوء مصرف مواد به این صورت تعریف می‌شود: الگوی ناسازگارانه مصرف مواد که در یک دوره دوازده‌ماهه پیش می‌آید و به اختلال یا پریشانی شدید منجر می‌شود که با موارد زیر مشخص می‌شود:

- ۱- ناتوانی در برآورده کردن تعهدها.
- ۲- مصرف مواد در موقعیت‌هایی که از نظر جسمانی خطرناک‌اند.
- ۳- به وجود آمدن مشکلات قانونی.
- ۴- پدید آمدن مشکلات میان فردی (همان: ۷).

^۱. Flouriyan parevoo

انگیزه‌های گرایش به مواد اعتیادآور

عوامل فردی

اعتیاد نوعی اعتراف به شکست است زیرا که آدمی در آن احساس می‌کند توان جلوگیری ندارد و اصولاً ضعف اراده، ناتوانی برای مبارزات اجتماعی در ایجاد آن تأثیر قاطع دارد. اینان افرادی هستند که برای حل مشکلات خود نمی‌توانند راه‌حل منطقی پیدا کنند و برای نجات از ناراحتی به‌طور موقت به چنین مواردی روی می‌آورند. ریشه این مشکلات را به زمان کودکی مربوط می‌دانند که در آن خواست‌های اساسی فرد سیراب شده نیست و در سنین بزرگ‌سالی می‌خواهد از آن انتقام بگیرد و یا به‌گونه‌ای از واقعیت زندگی و مسئولیت آن گریخته و به طفولیت رجعت می‌کند. در کل باید گفت توسل به مواد مخدر از راه‌هایی است که انسان برای رهایی از فشار عقده‌های متراکم خود انتخاب می‌کند و به‌طور موقت در خود آرامش ایجاد می‌نماید و این امر، به‌ویژه در رابطه با افراط در مصرف معلول نوعی پریشانی روانی است (غفاری، ۱۳۸۸: ۸۹). از بین عوامل فردی گرایش به مصرف مواد مخدر نمونه‌های فراوانی وجود دارد که در اینجا به چند موارد اشاره می‌شود: ۱- کنجکاوی ۲- رسیدن به لذت و خوش گذارانی ۳- شکست‌های روحی و عاطفی ۴- وجود مشکلات شغلی ۵- کم گرفتن اثر مواد مخدر که خود ناشی از جهل است. فشارهای روانی ناشی از تجارب یا حوادث ناگوار و محرومیت‌ها و... در بین علت‌های فردی که باعث می‌شود فرد به‌واسطه آن اعتیاد را تجربه کند کنجکاوی و کسب لذت از مهم‌ترین علت‌ها است. کنجکاوی از اصلی‌ترین انگیزه‌های فردی گرایش به مصرف مواد مخدر است. چه بسیار جوانان و نوجوانانی که در ابتدا، مصرف را فقط با یک کنجکاوی شروع کردند و در اندک زمان مسیر زندگی آن‌ها تغییر کرده و در جاده پرفرازونشیب نیستی قرار گرفتند. کنجکاوی به این دلیل مهم است؛ زیرا در بیشتر زمان‌ها سن شروع اعتیاد بین ۱۵ تا ۱۹ سالگی است، نوجوانان در این سنین از روی کنجکاوی تجربه مصرف مواد مخدر را برای اولین بار به دست می‌آورند. معمولاً این افراد دلیل مصرفشان را فقط تأثیر مواد روی بدن گزارش

می‌کنند. این کنجکاوی باعث می‌شود فرد اطلاعات تحریف‌شده نسبت به مواد به دست آورده و به دیگر جنبه‌های این رفتار (کنجکاوی برای مصرف مواد مخدر) توجهی نداشته باشند (مرادی، ۱۳۸۱: ۶۴).

عوامل اجتماعی

اجتماع از افراد تشکیل می‌شود بین فرد و اجتماع همیشه متقابل وجود دارد. بدین معنی که اجتماع بدون فرد و فرد بدون اجتماع نمی‌تواند وجود خارجی داشته باشد. در درون هر اجتماع روابط افراد بسیار متنوع و پیچیده می‌شود. این روابط موجب می‌شود که آن‌ها گاهی خیلی به یکدیگر نزدیک شوند و گروه‌های منسجمی به وجود آورند و گاهی چنان با یکدیگر تفاوت و تضاد داشته باشند که رو در روی هم قرار گیرند و به کشت و کشتار پردازند. روابطی که افراد را به یکدیگر پیوند می‌دهند ممکن است روابط برابری یا نابرابری باشند. جوانان محیط‌های اجتماعی- اقتصادی فقیر، در مقایسه با جوانان محیط‌های اجتماعی- اقتصادی غنی، از نظر تحمل عادت بد زندگی، اعتیاد به مواد مخدر و الکل، افکار خودکشی یا اقدام به خودکشی، نابرابری‌های زیادی نشان می‌دهند که همه در جهت آسیب رساندن به خود آن‌هاست. شخص معتاد از ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی دور و تهی است و نمی‌تواند تابع قانون باشد (آبادینسکی^۱، ۱۳۸۴: ۹۶).

بسیاری از جامعه‌شناسان و حتی جرم‌شناسان ریشه تمام آسیب‌های اجتماعی را در محیط اجتماعی جستجو می‌کنند و فرضشان این است که کسی ذاتاً منحرف و کج‌رو به دنیا نمی‌آید. ما نیز معتقدیم که کسی ذاتاً منحرف به دنیا نمی‌آید ولی عامل شخصی را هم نباید فراموش کرد. بستگی افراد به جامعه و افراد دوروبر خود سبب می‌شود که خط‌مشی گروهی را بپذیرند و اگر جامعه منحرف باشد آن‌ها هم سر از انحراف درمی‌آورند. مارکیسم می‌گوید تاریخ انسان را می‌سازد، فروید می‌گوید غریزه جنسی، آدلر می‌گوید میل به برتری‌جویی و دورکیم می‌گوید جامعه است که آدمی را می‌سازد. اصولاً جامعه‌شناسان

^۱. Harvard abadinsky

جرم را صرفاً یک پدیده اجتماعی معرفی کرده و آن را فقط به جامعه نسبت می‌دهند. بر این اساس برای شناخت انحراف و منحرف باید صرفاً جامعه را شناخت و مسائلی که در آن به صورت فرهنگ، سیاست و اقتصاد مطرح است مورد رسیدگی قرار داد. دورکیم می‌گوید «انحراف از ویژگی‌های جامعه است که از متن و عمق آن می‌جوشد» و می‌گوید «در همه جوامع افرادی هستند که از هنجارهای جامعه سرپیچی می‌کنند». درست است که انحراف ضد اجتماعی است ولی پدیدآورنده آن جزء خود جامعه است. دورکیم معتقد است جرم پدیده طبیعی است و می‌تواند با علل استثنایی پدید آید. پس به ساخت اجتماع و فرهنگ خاص آن بستگی دارد. او می‌گوید عواملی در جامعه وجود دارند که جرم‌زا هستند و موجبات ارتکاب جرم را در جامعه فراهم می‌کنند. جرم‌شناس آمریکایی چون ساترلند و سلن در شناخت جرم و در نتیجه انحراف به نظر دورکیم توجه دارند و طرز فکرشان این است که بسیاری از کج‌روها به حقیقت قربانیان ستم‌دیده جامعه‌اند و بدین نظر نباید با آنها از روی نفرت و خصومت برخورد کرد. وقایع اجتماعی و امور و جریان‌ات آن در رفتارهای انحرافی دارای نقش و تأثیر فوق‌العاده‌ای است. آن‌چنان‌که حتی عده‌ای از جامعه‌شناسان آن را علت اصلی آسیب‌های اجتماعی ذکر کرده‌اند. اعتقاد بر این است که در تمام اجتماعات عوامل جرم‌زای بسیاری وجود دارد که مردم با آن روبرو هستند ولی همه افراد تحت تأثیر آن قرار نمی‌گیرند. از مسائل اجتماعی که در این زمینه به انحرافات و زمینه‌سازی در آن اثر دارند موارد زیادی را می‌توان نام برد مثل تراکم جمعیت، محل زندگی نامناسب، عدم مراقبت‌های بهداشتی، مشکلات آموزشی در جامعه، تعارضات اخلاقی، اختلاف طبقاتی، نابسامانی‌های اجتماعی و وجود کانون‌ها اشاره کرد (همان: ۱۲۶). در بررسی کلی هم باید بگویم که از دید اسلام محیط و شرایط اجتماعی در ایجاد یا تخفیف انحرافات مؤثر است. حتی در جهان‌بینی اسلامی کودک با فطرت پاک به دنیا می‌آید و این والدین و محیط اجتماعی او هستند که او را منحرف می‌سازند.

عوامل خانوادگی

عوامل خانوادگی بعد از علت‌های فردی بیشترین علت در گرایش افراد به اعتیاد است. خانواده اولین اجتماعی است که در آن فرد به هویت خود پی می‌برد و نقش‌های متفاوتی را در آن به دست می‌آورد. در بررسی عوامل خانوادگی، پنج خانواده آسیب‌پذیر عبارت‌اند از: ۱- خانواده ازهم‌گسیخته ۲- خانواده سخت‌گیر ۳- خانواده سهل‌گیر ۴- خانواده نابسامان ۵- خانواده معتاد (کریمی، ۱۳۸۹: ۸۴).

خانواده اولین محیطی است که در آن اولین پایه‌های اجتماعی شدن گذاشته می‌شود. هیچ نهادی به اندازه خانواده اثربخش نیست. رابطه کودک در خردسالی با والدین از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا کودکانی که از محبت‌های خانوادگی محروم می‌مانند به شدت احساس رنج می‌کنند. تحقیقاتی که در ۴۹ فرهنگ ابتدایی متفاوت و روی زندانیان انجام گرفت، این نتیجه‌گیری را ممکن ساخته است که محرومیت از تماس‌ها و نوازش‌های بدنی، عامل بنیادی در رشد بیگانگی عاطفی، روان‌پریشی، تجاوز، ... و حتی سوءاستفاده از مواد مخدر و الکل است. والدین با دریغ کردن نوازش‌های جسمی از کودکان فرزندان به اجتماع تحویل می‌دهند که در ایجاد رابطه با دیگران ناتوان می‌مانند و حتی برای انجام دادن رفتارهای خشن و جنایت‌آمیز آمادگی نشان می‌دهند.

اساس رفتار فرد در زندگی را خانواده تشکیل می‌دهد. فرد در خانواده متولد شده، تکوین یافته و خلق و خوی انسانی را در این محیط آموزش می‌بیند. رفتارهایی که فرد در جامعه از خود بروز می‌دهد انعکاسی از رفتارهایی است که در خانواده دیده و آموخته است، ترتیب صحیح و آموزش غلط هر دو در محیط خانواده داده می‌شود. در محیط خانواده است که انسان اصول انسانی را از نزدیک‌ترین کسان خود می‌آموزد و در همین محیط است که انسان بارها آرزوی مرگ می‌کند. لذا می‌توان گفت تأثیر خانواده بر رفتار انسانی بیشتر از سایر عوامل دیگری باشد؛ لذا تبدیل محیط خانواده به یک محیط آرام توأم با آرامش و

آسایش و صمیمیت باعث انسداد درهای شرارت شده و زندگی توأم با صلح و صفا را به ارمغان می آورد (غفاری، ۱۳۸۸: ۲۱).

عوامل اقتصادی

از جمله عواملی که در وقوع جرائم تأثیر دارد، عوامل اقتصادی است. منظور از عوامل اقتصادی وضعیت مادی خانواده و میزان رضایت از این وضعیت است. یکی از مسائلی که در بررسی عوامل اقتصادی بلافاصله مورد توجه قرار می گیرد، میزان فقر و ثروت است. افلاطون در کتاب جمهوریت می نویسد: «فقر و ثروت سبب نابودی کشورها می شود. فقر احساسات را از بین برده، کینه توزی، انتقام جویی و بدبینی را تشدید می کند. ثروت نیز مبانی اخلاقی را سست نموده، سبب تنبلی، بی قیدی، غرور و بی اعتنائی نسبت به دیگران می گردد و کشور را به فنا و نابودی می شکاند زیرا تقوای واقعی و ثروت های کلان مانع الجمع هستند». اقتصاددانان و نویسندگانی مانند آدام اسمیت^۱، سن سیمون^۲، ماتریس و پردون^۳ معتقدند که عوامل اقتصادی در حیات جامعه اثر زیادی برجای می گذارند. توماس موریس انگلیسی فقر را عامل مهم شورش ها و تخلف از قوانین و مقررات می داند وی برای پیشگیری از انحراف، تعدیل ثروت را پیشنهاد می کند (محققان، ۱۳۸۸: ۱۲۱).

یکی از مکاتبی که به تأثیر اقتصاد بر انحرافات اجتماعی پرداخته است، مکتب تضاد است. به نظر مارکس کلیه امور وابسته به محیط مادی است و ارتکاب جرم تابعی از شرایط اقتصادی است. به بیان دیگر او سرمایه داری را منشأ بروز انحرافات می دانست. آن ها عقیده داشتند که مادیات زیربنای جامعه را تشکیل می دهد و هنگامی که مادیات افراد تأمین نشود سایر شرایط زندگی، از جمله وضعیت تربیتی، اجتماعی و ... نیز رشد پیدا نمی کند. به نظر انگلس وضعیت اقتصادی رابطه مستقیمی با ارتکاب جرائم دارد. اگر اوضاع اقتصادی نامطلوب باشد میزان انحرافات بیشتر است. وی تورم و نوسانات اقتصادی را در ارتکاب

^۱ Adam esmith

^۲ San simon

^۳ Matris & pardoun

جرم مؤثر می‌دانست. یکی از مشکلات اقتصادی که تأثیر بسزایی در رفتارهای افراد دارد، عامل بیکاری است.

بیکاری راه را برای بسیاری از انحرافات هموار می‌کند. فرد بیکار هم از نظر روحی و هم از نظر مشکلات مادی با بسیاری از مشکلات روبه‌رو می‌شود که راه از میان بردن این معضل فراهم آوردن زمینه‌های اشتغال در جامعه است (کاکویی، ۱۳۸۷: ۴۲). اگرچه در بررسی علل انحراف به‌جز فقر عوامل دیگری می‌تواند نقش داشته باشد، اما مهم‌ترین آن‌ها فقر است. می‌توان گفت: «فقر نبودکننده فقرا است». عامل فقر در اصلاح و افساد مردم تأثیر ویژه‌ای دارد. افرادی مانند هنری جورج، جاکوب ریتز، جین آدامز، چارلز بوسی، ویلیام بونگر معتقدند که روش‌های غیرعادلانه درآمدها علت اصلی انحرافات در جوامع است. این اندیشمندان معتقدند که انحراف حاصل فقر است (ستوده، ۱۳۸۹: ۶۷).

صاحب‌نظران رشته‌های مختلف علوم رفتاری در این موضوع که عامل اقتصادی در گرایش به اعتیاد مواد مخدر مؤثر است اتفاق نظر دارند. فقر مالی یکی از عوامل مهم انواع انحرافات از جمله اعتیاد است؛ مثلاً خانواده‌های فقیر به لحاظ اینکه در جهت پر نمودن بهینه اوقات فراغت فرزندان خود نمی‌توانند اقدامات مناسبی انجام دهند. فرزندانشان عمدتاً در محیط‌های ناسالم و در بین افراد ناباب کوچه، بازار و خیابان رها شده و با یادگیری نادرست، موجب سست شدن مبانی اخلاقی خود شده و آنان را به سوی راه‌های نادرست از جمله اعتیاد می‌کشاند و با کمال تأسف دیده می‌شود که بیشتر معتادان جامعه را افراد فقیر تشکیل می‌دهند و بیشترین درصد معتادان در محله‌های مستضعف نشین، شلوغ و پرجمعیت شهرها زندگی می‌کنند. عللی که افراد فقیر را به سوی انحراف و مصرف مواد می‌کشاند یکی محرومیت‌های ناشی از فقر است که تنها راه فرار از این ناراحتی‌ها را مصرف مواد مخدر می‌دانند. عامل دیگر اینکه تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان کلان مواد مخدر در نهایت ناجوانمردی سعی می‌کنند عوامل توزیع را از این قشر انتخاب کنند، چون این گونه افراد به لحاظ فقر مالی تخصص و حرفه‌ای ندارند، لذا عوامل و تولید و توزیع‌کنندگان مواد

مخدر سعی می‌کنند ابتدا به هر طریق ممکن آنان را معتاد کنند و سپس از آنان برای خرده‌فروشی مواد استفاده می‌کنند (مهری، ۱۳۸۴: ۱۰۱).

یکی دیگر از اثرات اقتصادی خانواده‌ها و گرایش به اعتیاد، رفاه اقتصادی آنهاست. چراکه تعداد قابل‌توجهی از مشتریان مواد مخدر را افراد ثروتمند و پردرآمد جامعه تشکیل می‌دهند، چون در خانواده‌هایی که رفاه و درآمد اقتصادی زیاد است روابط انسانی ضعیف‌تر شده و افرادی که درآمد زیاد دارند موقعیت و زمینه مساعدتری برای شرکت در مجالسی که امکان استعمال مواد مخدر بیشتر است، دارند (همان: ۱۲۵).

ویژگی‌های اصلی مصرف‌کنندگان مواد:

قطع نظر از اختلاف‌های طبقاتی، مصرف‌کنندگان ویژگی‌های مشابهی دارند. همه آنان در جامعه‌پذیری مهارت‌های شناختی-عاطفی و رشد روانی مشکل دارند. این امر در عدم بلوغ، اعتماد به نفس پایین آشوب‌های رفتاری و شخصیتی و سایر ویژگی‌های ضداجتماعی آنها مشهود است. ویژگی‌های آنان عبارت‌اند از: تحمل پایین در برابر انواع ناراحتی‌ها، دیر ارضایی و ناتوانی در کنترل احساسات به‌ویژه خصومت، گناه و اضطراب، کنترل ضعیف انگیزه‌ها، آزمون ضعیف پیامدهای فعالیت‌ها، خودسنجی غیرواقعی به دلیل شکاف بین امکانات فردی و آرزوها، دروغ‌گویی زیاد، فریب در رفتارها و بی‌تعهدی اجتماعی و فردی (ستوده: ۱۳۸۹: ۹۴).

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش میدانی بوده و برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است و نیز از تکنیک فیش‌برداری برای جمع‌آوری اطلاعات بررسی مفاهیم و نظریات مربوط به موضوع تحقیق استفاده شده است (دلاور، ۱۳۷۷: ۶۸). جامعه آماری شامل تمام افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهر پارس‌آباد مغان می‌باشد. برای انتخاب حجم نمونه در بین افراد جامعه آماری از فرمول عمومی کوکران که در آن احتمال وجود صفت و عدم وجود صفت، ۵/۰ در نظر گرفته می‌شود استفاده شده است (صفری‌شالی، ۱۳۸۸: ۸۶).

بررسی عوامل موثر بر مصرف مواد مخدر در شهرستان پارس آباد

فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱- بین عوامل خانوادگی و مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۲- بین عوامل فردی و مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۳- بین عوامل محیطی و اجتماعی و مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- بین عوامل اقتصادی و مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌داری وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

از کل جامعه آماری که افراد بالای ۱۵ سال به بالا را شامل می‌شود حدود ۲۶۵ نفر از طریق فرمول عمومی کوکران به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. تعداد پاسخگویان مرد ۱۸۵ نفر و زن ۷۹ نفر به صورت اتفاقی (ضمنی) به پرسشنامه‌ها جواب دادند. میانگین سن افراد پاسخگو در این تحقیق ۲۵ سال بوده و حداقل سن ۲۴ و حداکثر سن پاسخگو ۵۴ ساله می‌باشد میزان تحصیلات پاسخگویان ۶۰ نفر دیپلم، ۶۲ نفر فوق‌دیپلم، ۱۱۵ نفر لیسانس و ۲۶ نفر فوق‌لیسانس و بالاتر می‌باشند که بیشترین حجم نمونه مربوط به افراد دارای مدرک لیسانس می‌باشد.

جدول (۱)- ضریب همبستگی رابطه بین مصرف مواد مخدر با عوامل فردی

نوع همبستگی	میزان همبستگی	جهت همبستگی	سطح معنی‌داری
اسپیرمن	۰/۱۵۴**	مثبت	۰/۰۱

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان ضریب همبستگی به دست آمده $r=0/253$ می‌توان مطرح نمود که ارتباط معنی‌داری در سطح $0/02$ بین عوامل فردی با مصرف مواد مخدر وجود دارد.

جدول (۲)- ضریب همبستگی رابطه بین مصرف مواد مخدر با عوامل خانوادگی

نوع همبستگی	میزان همبستگی	جهت همبستگی	سطح معنی‌داری
اسپیرمن	۰/۲۵۳**	مثبت	۰/۰۲

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان ضریب همبستگی به دست آمده $r=0/253$ می توان مطرح نمود که ارتباط معنی داری در سطح $0/02$ بین عوامل خانوادگی با مصرف مواد مخدر وجود دارد.

جدول (۳) - ضریب همبستگی رابطه بین مصرف مواد مخدر با عوامل اجتماعی

نوع همبستگی	میزان همبستگی	جهت همبستگی	سطح معنی داری
اسپیرمن	$0/276^{**}$	مثبت	$0/01$

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان ضریب همبستگی به دست آمده $r=0/276^{**}$ می توان مطرح نمود که ارتباط معنی داری در سطح $0/01$ بین عوامل اجتماعی با مصرف مواد مخدر وجود دارد.

جدول (۴) - ضریب همبستگی رابطه بین مصرف مواد مخدر با عوامل اقتصادی

نوع همبستگی	میزان همبستگی	جهت همبستگی	سطح معنی داری
اسپیرمن	$0/219^{**}$	مثبت	$0/05$

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان ضریب همبستگی به دست آمده $r=0/219^{**}$ می توان مطرح نمود که ارتباط معنی داری در سطح $0/05$ بین عوامل اقتصادی با مصرف مواد مخدر وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی اعتیاد از جمله آسیب های اجتماعی است که تمامی ابعاد زندگی یک فرد را تحت تأثیر قرار می دهد. اعتیاد به عنوان یک معضل اجتماعی در تبدیل سازندگی ها به سوزندگی ها و توانایی ها به ناتوانی ها، لزوم توجه مسئولان و متصدیان را برای مدیریت این بحران ملی و بین المللی می طلبد. با توجه به یافته های تحقیق می توان عنوان نمود عواملی که باعث کشیده شدن افراد به مصرف مواد مخدر می گردد می تواند به عوامل خانوادگی، فردی، اجتماعی، اقتصادی، بستگی داشته باشد؛ بنابراین با این معضل و آسیب اجتماعی باید با دید چندبعدی مبارزه کرد. یافته ها نشان می دهد در برخورد با این معضل همه آحاد

جامعه، خانواده‌ها، مسئولان مملکتی، نهادها و ارگان‌های دولتی و غیردولتی، باید دست‌به‌دست هم بدهند تا جلوی انتشار و گسترش مواد مخدر را بگیرند که اگر قصور و کوتاهی از طرف هر عضوی باشد صدمات و لطمات جبران‌ناپذیری را بر جامعه تحمیل خواهند کرد. در این میان بیکاری بخصوص بیکاری جوانان مسئله مهم است که باید مسئولان با بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد اشتغال پایدار جلوی بیکاری را در جامعه بگیرند تا جوانان مشغول شده تا کمتر به طرف مصرف مواد مخدر روی بیاورند. نقش خانواده‌ها هم در این بین مهم می‌باشد آن‌ها باید مواظب رفتارها و کارهای فرزندان خود باشند و به اعمال و رفتارهای فرزندان دقت و توجه داشته باشند و همچنین خانواده‌ها باید مراقب معاشرت فرزندان خود باشند تا آن‌ها با افراد ناباب و معتاد معاشرت نداشته باشند. نتیجه این تحقیق و تحقیقات مشابه نشان می‌دهد اعتیاد یک معضل و آسیب اجتماعی بزرگ هر جامعه‌ای را می‌تواند نابود کند بنابراین کوچک‌ترین کوتاهی در این زمینه منجر به نابودی جوانان و حتی نوجوانان که سرمایه اصلی و ملی هر کشوری هستند خواهد شد؛ بنابراین با تمام توان و قدرت و بسیج همه امکانات کشور، در ریشه‌کن کردن این معضل بکوشیم، زیرا حسرت و خسران بعدی هیچ معضل و مشکلی را حل نخواهد کرد.

فهرست منابع

- ابادینسکی، هوارد (۱۳۸۴)، مواد مخدر (نگاهی اجمالی)، مترجمان: کریمی جلیل و همکاران، چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
- اطاری، مریم (۱۳۸۳)، اعتیاد پیشگیری و ترک، چاپ دوم، تهران: انتشارات کتاب درمانی.
- پره وو، فلوریان (۱۳۸۲)، روانشناسی ترک اعتیاد، ترجمه: هوشیار رزوازما، چاپ اول، نشر سپنج.
- دلاور، علی (۱۳۷۷)، روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر ویرایش.
- سازمان بهداشت جهانی (۱۳۸۱)، مضرات و برنامه‌های کنترل دخانیات، مترجمین: شکبیا بهرام، محمدی سعدالله، چاپ اول، تهران: انتشارات باغ اندیشه.
- ستوده، هدایت الله (۱۳۸۹)، آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ بیست و یکم، تهران: انتشارات آوای نور.
- سیف، علی (۱۳۷۲)، روش تهیه پژوهشنامه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رود هن.
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۸)، راهنمای تدوین طرح تحقیق، تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
- کاکویی، عیسی (۱۳۸۷)، گامی در شناخت مواد مخدر و روان‌گردان، چاپ دوم، تهران: نشر دانشگاه علوم انتظامی.
- غفاری، محمد (۱۳۸۸)، بررسی عوامل اعتیاد در شهر اردبیل، طرح تحقیقی دانشگاه پیام نور مشکین شهر.
- محققیان، زهرا (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی انحرافات، چاپ اول، تهران: انتشارات پرتو خورشید.
- مرادی، مجید (۱۳۸۱)، ننگ بنگ، چاپ اول، تهران: نشر نقش کلک.
- مهری کرمانشاهی، محمدجواد (۱۳۸۴)، سوغات مرگ، چاپ اول، قم: انتشارات آیین دانش.